

cum dicitur, quo nihil majus valet cogitari; procul A
dubio quod auditur ¹²¹⁵, cogitari et intelligi potest, etiamsi res illa cogitari non valeat aut intelligi, qua majus ¹²¹⁶ cogitari nequit. Nam etsi quisquam est tam insipiens, ut dicat non esse aliquid ¹²¹⁷ quo majus non possit cogitari, non tamen ita erit impudens ¹²¹⁸, ut dicat se non posse intelligere aut cogitare quid dicat ¹²¹⁹: **40** aut si quis talis invenitur, non modo sermo ejus est respuendus, sed et ipse conspuendus. Quisquis igitur negat aliquid esse, quo majus nequeat cogitari; utique intelligit et cogitat negationem, quam facit: quam negationem ¹²²⁰ intelligere aut cogitare non potest sine partibus ejus: pars autem ejus est, quo majus cogitari non potest. Quicumque igitur hoc negat; intelligit et cogitat, quo majus cogitari nequit. Palam autem est quia simili- B
liter potest cogitari et intelligi, quod non potest non esse ¹²²¹; majus vero cogitat qui hoc cogitat, quam qui cogitat quod possit non esse ¹²²². Cum ergo cogitatur, quo majus non possit cogitari ¹²²³, si cogitatur quod possit non esse, non cogitatur quo non possit cogitari majus; sed nequit idem simul cogitari, et non cogitari. Quare qui ¹²²⁴ cogitat quo majus non possit cogitari, non cogitat quod possit, sed quod non possit non esse. Quapropter necesse est esse quod cogitat; quia quidquid non esse potest, non est quod cogitat.

CAPUT X.

Firmitas rationis prædictæ, et libelli clausula.

Puto quia monstravi me non infirma, sed satis necessaria argumentatione probasse in præfato libello, reipsa existere aliquid, quo majus cogitari ¹²²⁵ non possit; nec eam alicujus objectionis infirmari firmitate ¹²²⁶. Tantam enim vim hujus probationis ¹²²⁷ in se continet significatio; ut hoc ipsum quod dicitur, ex necessitate, eo ipso quod intelligitur vel cogitatur, et revera probetur existere, et id ipsum esse quidquid de divina substantia oportet credere. Credimus namque de divina substantia, quidquid absolute ¹²²⁸ cogitari potest melius esse quam esse. Verbi gratia: melius est esse æternum, quam non æternum; bonum, quam non bonum; imo bonitatem ipsam, quam non bonitatem ipsam. Nihil autem hujusmodi non esse potest ¹²²⁹, quo majus aliquid cogitari non potest. Necesse igitur est, quo majus cogitari non potest, esse quidquid de divina essentia credi oportet. Gratias ago benignitati ¹²³⁰ tuæ ei in reprehensione, et in laude opusculi mei. Cum enim ea, quæ tibi digna susceptione videntur, tanta laude extulisti, satis apparet, quia quæ tibi infirma visa sunt, benevolentia, non malevolentia ¹²³¹, reprehendisti ¹²³².

VARIE LECTIONES.

¹²¹⁵ Quod auditur *ms. Corb.* quod non auditur ¹²¹⁶ Intelligi, quo majus *ms. Thu. Vict. Corb.* intelligi qua majus ¹²¹⁷ Non esse aliquid *ms. Thu. Vict. Corb.* non esse aliquid ¹²¹⁸ Impudens *ms. Gem. Thu. Vict. 3.* impudens *ms. Vict. 13.* insipiens. ¹²¹⁹ Intelligere quid dicat *ms. Intelligere* aut cogitare quid dicat ¹²²⁰ Quoniam negationem *ms.* quam negationem ¹²²¹ Quod non potest non esse *ms. Vict.* quod potest non esse ¹²²² Majus vero cogitat qui hoc cogitat quam qui cogitat quod possit non esse *ms. Vict. 13.* hæc omit. ¹²²³ Cogitari, cogitatur quod possit cogitari majus *ms. cogitari,* si cogitatur quod possit non esse, non cogitatur quo non possit cogitari majus *ms. Thuan.* cogitari, sed cogitatur etc. ut in aliis *ms.* ¹²²⁴ Quare qui *ms. Corb.* quapropter qui ¹²²⁵ Quo majus cogitari *ms. Corb.* quo majus aliquid cogitari ¹²²⁶ infirmari firmitate *ms. Vict. 3.* infirmari infirmitate ¹²²⁷ Hujus probationis *ms. Vict. 3. Cister.* hujus probationis ¹²²⁸ Absolute *ms. Corb.* a te ¹²²⁹ Non esse potest *ms. Cister.* non esse non potest ¹²³⁰ Benignitati *ms. Vict. 13.* bonitati ¹²³¹ Reprehendisti *ms. Vict. 13.* reprehendisti ¹²³² *ms. Gem. et C. 54. et S. Mich.* Explicit responsio Anselmi ad Gaunilonem. Majoris-Monasterii monachum

SANCTI ANSELMI

LIBER

DE FIDE TRINITATIS ET DE INCARNATIONE VERBI

Contra blasphemias Ruzelini sive Roscelini ¹²³³.

41 PRÆFATIO.

Quamvis post apostolos, sancti Patres et doctores nostri multi tot et tanta de fidei nostræ ratione dicant ¹²³⁴ ad confutandam ¹²³⁵ insipientiam et frangendam duritiam infidelium, et ad pascendum eos qui, jam corde fide mundato, ejusdem fidei ratione (quam post ejus certitudinem debemus esurire) de-

Clectantur, ut nec nostris nec futuris temporibus ullum illis parem in veritatis contemplatione speremus; nullum tamen reprehendendum arbitror, si fide stabilitus, in rationis ejus indagine se voluerit exercere. Nam et illi, quia breves dies sunt (*Job xiv, 58*), non omnia quæ possent, si ¹²³⁶ diutius vixissent, dicere potuerunt: et veritatis ratio tam ampla, tam-

VARIE LECTIONES.

¹²³³ Collatus est liber de fide cum *ms. Gemmaticensi, Corbetensi 507, Cisteriensi, S. Michaelis de Monte, et duobus Victorinis EE 13, et RR 5 duobus Thuanis 30 et 546.* — *Ms. Corb.* Incipit Epistola Anselmi, de Incarnatione Verbi, vel fide christiana ad Urbanum papam *ms. Thu. 90.* Incipit Epistola Anselmi de Incarnatione Verbi ad Urbanum Papam, contra blasphemias Ruzelini Compendiensi ¹²³⁴ Ratione dicant *ms. Corb.* ratione dicant ¹²³⁵ Confutandam *ms. Corb.* confundendam ¹²³⁶ Possent, si *ms. Corb.* possent dici. si

que profunda est ut a mortalibus nequeat exhauriri; et Dominus in Ecclesia sua, cum qua se esse usque ad consummationem sæculi promittit, gratiæ suæ dona non desinit impertiri. Et, ut alia taceam, quibus sacra pagina nos ad investigandam rationem invitat, ubi dicit: *Nisi credideritis, non intelligetis* (Ioa. vii, 9), aperte nos monet ¹²⁰⁷ intentionem ad intellectum extendere; cum docet qualiter ad illum debeamus proficere. Denique quoniam inter fidem et speciem intellectum, quem in hac vita capimus, esse medium intelligo, quanto aliquis ad illum proficit, tanto eum propinquare speciei (ad quam omnes anhelamus) existimo. Hac igitur ergo consideratione, licet sim homo parvæ nimis scientiæ, confortatus, ad eorum quæ credimus, rationem intuebamur, quantum superna gratia mihi dare dignatur, aliquando conor assurgere ¹²⁰⁸, et cum aliquid quod prius non videbam reperio, id aliis libenter aperio; quatenus quid secure tenere debeam, alieno discam iudicio. Quapropter, mi pater et domine, Christianis omnibus cum reverentia amande, et cum amore reverende, papa Urbane, quem Dei providentia in sua Ecclesia summum constituit pontificem, quoniam nulli rectius possum, vestræ sanctitatis præsepto conspectui subditam opusculum, ut ejus auctoritate, quæ ibi suscipienda sunt, approbentur, et quæ corrigenda sunt emendentur.

Domino et Patri universæ Ecclesiæ in terra peregrinantis, summo pontifici URBANO, frater ANSELMUS vita peccator, habitu monachus, sive jubente sive permittente Deo, Cantuariæ metropolis vocatus episcopus, debitam subjectionem, cum humili servitio, et devotis orationibus.

Quoniam divina providentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam et fidem Christianam custodiendam, et Ecclesiam suam regendam committeret; ad nullum alium rectius refertur, si quid contra catholicam fidem oritur in Ecclesia, ut ejus auctoritate corrigatur; nec ulli alii tutius, si quid contra errorem respondetur, ostenditur, ut ejus prudentia examinetur. Quapropter, sicut nulli dignius possum, ita nulli libentius præsentem epistolam, quam vestræ destino sapientiæ; quatenus si quid in ea corrigendum est, vestra censura castigetur, et quod regulam veritatis tenet, vestra auctoritate roboretur ¹²⁰⁹.

CAPUT PRIMUM.

Scribendi occasio, et status quæstionis.

Cum adhuc in Becchi monasterio essem abbas, præ-

sumpta est a quodam clerico in Francia talis assertio: *Si in Deo, inquit, tres personæ sunt una tantum res; et non sunt tres res unaquæque per se separatim, sicut tres angeli, aut tres animæ: ita tamen ut potentia et voluntate omnino sint idem: ergo Pater et Spiritus sanctus cum Filio est incarnatus.* Quod cum ad me perlatum esset, incepti contra hunc errorem quamdam epistolam, quam, parte quadam edita, perficere contempsit credens non ea opus esse; quoniam et ille, contra quem fiebat, in concilio a venerabili Remensi archiepiscopo Raynaldo collecto, errorem **42** suum abjuraverat et nullus videbatur qui eum errare ignoraret; partem tamen illam quam feceram quidam fratres, me nesciente, transcripserunt, atque aliis legendam tradiderunt; quod idcirco dico ut, si Bin alicujus manus pars illa venerit, quanquam ibi nihil falsum sit, tamen tanquam imperfecta et non exquisita relinquatur; et hic quod illic incepti, diligentius inceptum et perfectum requiratur. Postquam enim in Anglia ad episcopatum, nescio qua Dei dispositione, captus et retentus sum; audivi ¹²¹⁰ præfata novitatis auctorem in sua perseverantem sententia dicere se non ob aliud abjurasse quod dicebat, nisi quia a populo interfici timebat. Hac igitur causa quidam fratres precibus suis me coegerunt ut solverem quæstionem, qua ipse sic irretitus erat, ut nullo modo se expediri ab ea posse crederet ¹²¹¹; nisi aut incarnatione Dei Patris et Spiritus sancti, aut deorum ¹²¹² multitudine se ¹²¹³ impediret. Quod rogo ne quis putet præsumpisse me quasi fortitudinem fidei Christianæ, meæ existimem indigere defensionis auxilio. Quippe si ego contemptibilis homuncio, tot sanctis et sapientibus ubique existentibus, ad confirmandum fidei Christianæ firmamentum, quasi mea indigeat defensione, aliquid scribere tentarem; præsumptor utique judicari, et deridendus possem videri. Si enim me viderent homines alii onustam paxillis, et funibus, et aliis rebus, quibus nutantia ligari et stabiliri ¹²¹⁴ solent, elaborare circa montem Olympum, ad confirmandum eum, ne alicujus impulsa nutaret aut subverteretur; mirum, si se a risu et derisu contineant ¹²¹⁵; quanto magis cum lapis, qui abscissus de monte ¹²¹⁶ sine manibus, percussit ¹²¹⁷ et comminuit statuam, quam vidit in somnio ¹²¹⁸ Nabuchodonosor; jam factus mons ¹²¹⁹ magnus impleverit ¹²²⁰ universam terram, si eum meis rationibus fulcire et quasi nutantem stabilire nitar; tot sancti et sapientes, qui super ejus æternam firmitatem ¹²²¹ se stabilitos esse gaudent, indignari mihi possunt; et hoc imputate, non studiosæ

VARIE LECTIONES.

¹²⁰⁷ Aperte monet *ms. Corb.* aperte nos monet ¹²⁰⁸ Conor assurgere *ms. Corb.* conabor assurgere ¹²⁰⁹ Et quod regulam veritatis tenet, vestra auctoritate roboretur *ms. Thu. 546. hæc omit. ms. Thu. 30.* et quod regula veritatis tenet ¹²¹⁰ Audivit *ms.* audivi ¹²¹¹ Expediri ab ea crederet *ms.* expediri ab ea posse crederet ¹²¹² Aut Deorum edit. *Goth.* de eorum ¹²¹³ Multitudine se *ms. Gem. Vict. 3. S. Mich. Cister. Thu. 546.* multiplicatione se ¹²¹⁴ Et solidari *ms. Gem. Vict. S. Mich. Thu.* et stabiliri ¹²¹⁵ Continerent *ms. Thuan. Cister. Vict. Gem.* contineant ¹²¹⁶ Abscissus est de monte *ms. Thu. Gem. Vict.* abscissus de monte ¹²¹⁷ Et percussit *ms. Gem. Vict. Cister. Thu.* percussit ¹²¹⁸ In somno *ms. Gem. Vict.* in somno ¹²¹⁹ Factus est mons *ms. Gem. Cister. Thu. Vict. Corb.* ¹²²⁰ Et impleverit *ms. Cister. Thu. Vict. Gem. Corb.* impleverit ¹²²¹ Pro ejus æterna firmitate *ms.* super ejus æternam firmitatem

gravitati, sed jactantiæ levitati ¹²⁶³? Si quid ergo de A firmitate fidei nostræ in hac epistola ¹²⁶² disputavero, non est ad confirmandam illam, sed ad fratrum hoc exigentium precibus ¹²⁶¹ satisfaciendum. Sed si ille qui præfatam protulit sententiam, Deo corrigente, ad veritatem rediit, nullatenus putet me in hac epistola contra se loqui; quia jam non est quod fuit. Si enim fuit aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; non sunt arguendæ tenebræ quæ jam non sunt, sed lux approbanda quæ lucet. Veruntamen sive adhuc ad lucem redierit, sive non; quoniam sentio laborare plures in eadem quæstione, etiamsi fides in illis superet rationem, quæ illis fidei videtur repugnare, non mihi videtur superfluum ro-pugnantiam istam dissolvere.

CAPUT II.

Quod sacræ fidei quæstiones, quas disputamus, aut rimamur, non quilibet dialectici, sed in Scripturis sacræ experti suscipere humiliter debent.

Sed priusquam de quæstione disseram, aliquid præmittam ad compescendam eorum præsumptionem, qui nefanda temeritate audent disputare contra aliquid eorum, quæ fides Christiana confitetur, quoniam id intellectu capere nequeunt: et potius insipienti superbia judicant nullatenus posse esse, quod nequeunt intelligere; quam humili sapientia fateantur esse multa posse, quæ ¹²⁶⁶ ipsi non valeant comprehendere. Nullus quippe Christianus debet disputare quomodo quod catholica ¹²⁶⁵ Ecclesia corde credit, et ore confitetur, non sit; sed semper eandem fidem indubitanter tenendo, amando, et secum illam vivendo, humiliter quantum potest, quærere rationem quomodo sit ¹²⁶⁷. Si potest intelligere, Deo gratias agat; si non potest, non immittat cornua ad ventilandum, sed submittat caput ad venerandum. Citius enim potest in se confidens ¹²⁶⁸ humana sapientia impingendo cornua sibi evellere, quam vi vitendo petram hanc evellere ¹²⁶⁹. Solent enim quidam, eum cœperint quasi cornua confidentis ¹²⁶⁶ sibi scientiæ producere, nescientes quod si quis æstimat se scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire, antequam habeant per soliditatem fidei alas spirituales, præsumendo in altissimas de fide quæstiones assurgere. Unde fit ut, dum ad illa, quæ prius fidei scalam exigunt, sicut scriptum est: *Nisi credideritis, non intelligetis* (Isa. vii, 5), præpostere prius per intellectum conantur ascendere, ad multimodos errores per intel-

lectus defectum cogantur descendere. Palam namque est quia illi non habent fidei firmitatem, qui, quoniam quod credunt intelligere non possunt, disputant contra ejusdem fidei a sanctis Patribus confirmatam veritatem; velut si vespertillones et noctuæ nonnisi in nocte cœlum videntes, de meridianis solis radiis disceptent contra aquilas solem ipsum irreverberato visu intuentes. Prius ergo fide mundandum est cor, sicut dicitur de Deo: *Fide mundans corda eorum* (Act. xv, 9); et prius per præceptorum Domini custodiam ¹²⁶¹ illuminandi sunt oculi, quia *præceptum Domini lucidum illuminans oculos* (Psal. xviii, 9); et prius per humilem obedientiam testimoniorum Dei debemus fieri parvuli, ut discamus sapientiam, quam dat *testimonium Domini fidele, B sapientiam præstans parvulis* (Psal. xviii, 8). Unde Dominus: *Confiteor tibi, Pater, Domine* ¹²⁶² *cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. xi, 25). Prius, inquam, ea quæ carnis sunt postponentes ¹²⁶³, secundum spiritum vivamus quam profunda fidei dijudicando discutiamus: nam qui secundum carnem vivit, carnalis sive animalis est, de quo dicitur: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei* (I Cor. ii, 14). Qui vero spiritu facta carnis mortificat, spiritualis efficitur; de quo legitur quia *spiritualis omnia judicat, et ipse a nemine judicatur* (Ibid., 15). Verum enim est quia quanto ¹²⁶⁴ opulentius nutrimur in sacra Scriptura ex his quæ per obedientiam pascunt, tanto sublimius provelimur ad ea quæ per intellectum satiant: frustra quippe conatur dicere: *Super omnes docentes me intellexi* (Psal. cxviii, 99), qui proferre non audeat; quia *testimonia tua meditatio mea est* (Ibid.). Et mendaciter pronuntiat: *Super senes intellexi*, cui non est familiare quod sequitur: *Quia mandata* ¹²⁶⁵ *tua quæsi*. Nimirum hoc ipsum quod dico, qui non crediderit, non intelliget. Nam qui non crediderit, non experietur; et qui expertus non fuerit, non intelliget ¹²⁶⁶. Nam quantum rei auditum superat experientia, tantum vincit audientis cognitionem experientis scientia: et non solum ad intelligendum altiora prohibetur mens ascendere sine fide ¹²⁶⁷ et mandatorum Dei obedientia, sed etiam aliquando datus intellectus subtrahitur, et fides ipsa subvertitur, neglecta bona conscientia. Ait enim ¹²⁶⁸ de quibusdam Apostolus: *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipientis cor eorum*

VARLÆ LECTIONES.

¹²⁶¹ Jactantiæ levitati *ms.* jactantiæ levitati ¹²⁶² In epistola *ms.* *Thu. Corb. Vict. Gem. editio Goth.* in hac epistola ¹²⁶³ Precibus *ms.* *Cister. Gem. Thu.* petitionibus ¹²⁶⁴ Multa, quæ *ms. edit. Goth.* multa posse, quæ ¹²⁶⁵ Quod Catholica *ms.* quomodo quod Catholica *editio Goth.* quoniam quod Catholica ¹²⁶⁶ Quomodo non sit *ms. Edit. Goth. omitt.* quomodo ¹²⁶⁷ In se potest confidens *ms.* potest in se confidens ¹²⁶⁸ Innitendo. evellere *ms. Thuan. Vict. Corb. Gem.* nitendo. evellere ¹²⁶⁹ Confidentis *ms. Vict. 3. Cister. S. Mich. editio Goth.* confidentis *ms. Vict. 13. et Corb. confidentis* ¹²⁷⁰ Præceptorum Domini custodiam *ms. editio Goth.* per præceptorum Domini custodiam ¹²⁷¹ Domini Pater, *ms.* Pater, Domine ¹²⁷² Postponentes *ms. Gem. proponentes* ¹²⁷³ Verum enim est quia quanto *ms. Thu. omitt.* quia ¹²⁷⁴ Sequitur: manda *ms. Gem. Vict. Corb. edit. Goth.* sequitur: quia mandata ¹²⁷⁵ Nam intelliget *ms.* non cognoscet ¹²⁷⁶ Sine vitæ *ms. edit. Goth.* sine fide ¹²⁷⁷ At enim *ms. edit. Goth.* Ait enim

(Rom. 1, 21). Et cum præciperet Timotheo militare militiam bonam, ait habens fidem, et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt (1 Tim. 1, 19). Nemo ergo se temere immergat in ¹²⁶⁹ condensa divinarum ¹²⁷⁰ quæstionum, nisi prius in soliditate fidei, conquisita morum et sapientiæ gravitate ne per multiplicia sophismatum diverticula incauta ¹²⁷¹ levitate discurrens, aliqua tenaci illaqueatur falsitate. Cumque omnes, ut cautissime ad sacræ paginæ quæstiones accedant, sint commonendi ¹²⁷²; illi utique nostri temporis dialectici (imo dialectice ¹²⁷³ hæretici, qui non ¹²⁷⁴ nisi flatum vocis putant esse universales substantias, et qui colorem non aliud queunt intelligere quam corpus ¹²⁷⁵, nec sapientiam hominis aliud quam animam) prorsus a spiritualium quæstionum disputatione sunt exsufflandi. In **43** eorum quippe animabus ratio, quæ et princeps ¹²⁷⁶ et iudex omnium debet esse quæ sunt in homine, sic est in imaginationibus ¹²⁷⁷ corporalibus obvoluta, ut ex eis se non possit evolvere, nec ab ipsis ea, quæ ipsa sola et pura ¹²⁷⁸ contemplari debet, valeat discernere. Qui enim nondum intelligit quomodo plures homines in specie sint unus homo; qualiter in illa secretissima et altissima natura comprehendet quomodo plures personæ, quarum singula quæque est perfectus Deus, sint unus Deus? Et cuius mens obscura est ¹²⁷⁹ ad discernendum ¹²⁸⁰ inter equum suum et colorem ejus; qualiter discernet inter unum Deum et plures relationes ejus? Denique qui non potest intelligere aliquid esse hominem, nisi individuum; nullatenus intelliget hominem, nisi humanam personam. Omnis enim individuus homo, persona est. Quomodo ergo iste intelliget hominem assumptum esse a Verbo, non personam, id est aliam naturam, non aliam personam esse assumptam? Hæc dixi, ne quis antequam sit idoneus, altissimas de fide quæstiones præsumat discutere; aut, si præsumpserit, nulla difficultas aut impossibilitas intelligendi valeat illum a veritate, cui per fidem adhæsit, excutere ¹²⁸¹. Jam veniendum est ad id propter quod incæpimus.

CAPUT III.

Quod non sunt tres dii : et quanquam sint tres res personales; una tamen est res essentialis.

Dicit (sicut audio) ille, qui tres personas dicitur asserere esse velut tres angelos, aut tres animas.

A *Pagani defendunt legem suam : Judæi defendunt legem suam : ergo et nos Christiani debemus defendere fidem nostram.* Audiamus quomodo iste Christianus defendat fidem suam. Si, inquit, tres personæ sunt una tantum res, et non sunt tres res, unaquæque per se separatim, sicut tres angeli aut tres animæ; ita tamen ut voluntate et potentia omnino sint idem : ergo Pater et Spiritus sanctus cum Filio incarnatus est. Videte quid dicat iste homo; quomodo defendat iste Christianus fidem suam. Certe aut vult confiteri tres deos; aut non intelligit quod dicit. Sed si tres deos confitetur, non est Christianus; si autem affirmat quod non intelligit, non illi credendum est. Huic homini non est respondendum auctoritate sacræ Scripturæ; quia aut ei non credit, aut eam perverso sensu interpretatur. Quid enim apertius dicit Scriptura sacra, quam quod Deus ¹²⁸² unus et solus est? Ratione igitur, qua se defendere nititur, ejus error demonstrandus est. Ut autem facilius et brevius hoc faciam, loquat tantum de Patre et Filio; quoniam hæ duæ personæ suis propriis vocibus aliæ ab invicem aperte designantur. Nam nomen Spiritus sancti non est alienum a Patre et Filio, quia uterque est et Spiritus, et sanctus. Quod autem in Patre et Filio de unitate substantiæ, vel pluralitate personarum invenimus, hoc in tribus absque dubio cognoscemus ¹²⁸³. Dicat ergo : Si duæ personæ, Pater et Filius, non sunt duæ res. Quæramus primùm quid velit hic dicere duas res. Nam unamquamque personam credimus esse hoc, quod commune est ambobus; et esse hoc, quod proprium est sibi. Persona enim Patris, et Deus est, quod commune est illi cum Filio; et Pater est, quod ei proprium ¹²⁸⁴ est. Similiter persona Filii, et Deus est, quod commune est illi cum Patre; et Filius est, quod non nisi de hac sola persona dicitur. In his igitur duabus personis unum est commune, id est ¹²⁸⁵ Deus : et duo propria, quæ sunt Pater et Filius. Quæcunque enim illis sunt communia, ut omnipotens, æternus, in hoc solo communi intelliguntur. Et quæ sunt singulis propria, ut est Patri genitor ¹²⁸⁶, vel gignens; et Filio Verbum, vel genitus; his duobus nominibus, Patris scilicet et Filii significantur. Cum igitur dicit has duas personas esse duas res, quæro quid dicat ibi esse duas ¹²⁸⁷ res : an id quod commune est illis? an ea quæ propria sunt singula singulis? Sed si duas res esse dicit duo propria, id est Patrem et Filium; ut tamen

VARIE LLECTIONES.

¹²⁶⁹ Mergat in *ms. Edit. Goth.* immergat in ¹²⁷⁰ Difficillimarum *ms. Gem. Vict. S. Mich. Divinarum* ¹²⁷¹ In tanta *ms. Gem. Vict. Corb. Editio Gothica* incauta ¹²⁷² Sunt commonendi *ms.* sint commonendi ¹²⁷³ Dialecticæ *ms. Edit. Goth.* dialectice ¹²⁷⁴ Qui quidem non *ms. Cister. Vict. Corb. Thu. omitt.* quidem ¹²⁷⁵ Nisi corpus *ms. Fdit. Goth.* quam corpus ¹²⁷⁶ Quæ princeps *ms. Vict. Cister. Edit. Goth.* quæ et princeps ¹²⁷⁷ Est imaginationibus *ms.* est in imaginationibus *ms. Thu. 546* in imaginibus. ¹²⁷⁸ Quæ sola et pura *ms. Gem. Vict. Corb.* quæ ipsa sola et pura ¹²⁷⁹ Obscurata est *ms.* obscura est ¹²⁸⁰ Ad discernendum *ms.* ad dijudicandum *ms. Cister.* ad judicandum ¹²⁸¹ Excutere *ms. Gem.* discutere ¹²⁸² Quam quod Deus *ms. Thuan.* quam quia Deus ¹²⁸³ Dubio cognoscimus *ms.* dubio cognoscimus ¹²⁸⁴ Quod ei proprium *ms. Vict. Corb. Cister. Edit. Goth.* quod ejus proprium ¹²⁸⁵ Unum est commune, id est, *ms. Thu.* unum est, quod commune, id est ¹²⁸⁶ Ut est Pater, genitor *ms. Edit. Goth.* ut est Patri genitor ¹²⁸⁷ Dicat ibi duas *ms. Cister. S. Mich. Gem. Vict. Edit. Goth.* dicat ibi esse duas.

id, quod commune est, non sit plures res, sed una et sola res: superflue hoc dicit; quia nemo Christianus confitetur Patrem et Filium, secundum hæc duo propria, unam rem esse, sed duas. Solemus enim usu dicere rem, quidquid aliquo modo dicimus esse aliquid. Qui autem dicit de Deo Patrem aut Filium, aliquid de eo dicit; et omnes sciunt in Deo Patrem non esse Filium, et Filium non esse Patrem; quamvis in uno homine pater sit filius, et filius sit pater, si idem homo est pater et filius: quod ideo fit, quia in Deo dicuntur opposite; in uno vero homine non ad invicem; sed ad alium filium pater, et ad alium patrem filius dicitur. Hoc ergo modo nihil prohibet dicere duas personas, Patrem et Filium esse duas res; si tamen intelligatur cujusmodi sint res ¹²⁰⁰. Non enim sic sunt Pater et Filius duæ res, ut in his duabus rebus intelligatur eorum substantia, sed eorum relationes; quamvis ille per ea, quæ subjungit, aperte ostendat se non intelligere hoc modo duas personas esse duas res. Nam cum dicit: *Si tres personæ sint una tantum res, et non tres res*, subjungit, *per se separatim*. Quippe talem videtur pronuntiare separationem, quæ prohibeat esse simul in eodem homine patrem et filium. Per hanc namque solam putat se posse liberare ¹²⁰¹ Patrem a communionem incarnationis cum Filio. Nam per illam separationem, qua aliud est esse Patrem, et aliud esse Filium ¹²⁰² (quoniam aliæ sunt ¹²⁰³ ab invicem paternitas et filiationem) si credit unum et solum esse Deum, qui est Pater et Filius, non videt Patrem et Filium posse separari, quin sint in eodem homine simul. Aut ergo aliam separationem personarum Patris et Filii loquitur, quam illam, qua, secundum propria, alii sunt ab invicem Pater et Filius; quia per hanc non intelligit incarnationem alienam esse a Patre; imo si simul sunt Pater et Filius, opinatur consequi Patrem esse participem incarnationis cum Filio. Aut si illam dicit, frustra laborat, sicut jam dixi, quia Christiana fides hoc modo intelligit Patrem et Filium esse duas res. Sed cum ait: *Sicut sunt tres angeli, aut tres animæ*, aperte monstrat se ¹²⁰⁴ non de pluralitate vel separationem illa loqui, quæ in illis est ¹²⁰⁵ personis secundum propria. Nempe de nulla una eademque numero re duo angeli dicuntur, aut duæ animæ; nec unum aliquid numero de duobus angelis dicitur, aut de duabus animabus; sicut Patrem et Filium dicimus de Deo uno numero, et unum numero Deum de Patre et Filio. Credimus enim et dicimus quia Deus est Pater, et Deus est Filius; et conversim, Pater est Deus, et Filius est

Deus: et tamen nec credimus nec dicimus plures esse deos; sed ita unum esse Deum numero, sicut natura, quamvis Pater et Filius non sint unus, sed duo. Angelum enim et animam secundum substantiam dicimus, non secundum relationem. Nam, licet angeli nomen ab officio sumptum sit ¹²⁰⁶ quia angelus nuntius dicitur; tamen, sicut anima pro specie substantiæ accipitur, ita et angelus. Quod ipse intelligere se monstrat, cum pariter dicit: *Sicut sunt tres angeli, aut tres animæ*. Talem itaque ¹²⁰⁷ significat pluralitatem ¹²⁰⁸ et separationem, qualem habent plures angeli aut animæ, id est qualem habent plures substantiæ. Quod adhuc aperte monstrare videtur, cum subdit: *Ita tamen ut voluntate et potestate omnino sint idem*. Sic enim intelligit voluntatem et potestatem in illis pluribus rebus, quemadmodum in pluribus angelis aut animabus: quod intelligi non potest, si illæ plures res putantur secundum proprietates personarum esse, non secundum hoc quod communiter dicuntur **44**. Nullatenus namque Patris et Filii, secundum ipsas proprietates, id est secundum paternitatem et filiationem ¹²⁰⁹ ulla voluntas aut potentia est; sed secundum divinitatis substantiam, quæ communis est illis. Quare si dicit tres personas esse tres res, secundum ipsa propria; palam est quam superflue hoc dicat, quam etiam inconvenienter, cum addit: *Sicut ¹²¹⁰ sunt tres angeli, aut tres animæ*. At si dicit ¹²¹¹ easdem personas duas esse res, secundum hoc quod commune est illis, id est secundum quod singula quæque, et plures simul, unus perfectus Deus est. Primum quæro an sit Christianus. Respondebit, ut æstimo, se hoc esse ¹²¹². Ergo credit unum esse Deum, et ipsum esse tres personas, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; et Filii personam solam incarnatam, aliis tamen duabus cooperantibus. Qui autem ita credit, affirmat eum non esse Christianum, qui aliquid vult asserere contra aliquid horum. Si ergo iste ita credit, negat eum esse Christianum, qui contra hæc ¹²¹³ disputat. Utrum autem hanc fidem subvertere ipse nitatur, videamus. Cum igitur dicit, ut de duabus personis dicam, sicut incepti, quod de tribus intelligatur; cum, inquam, dicit, si duæ personæ sunt una res, et non duæ sicut sunt duo angeli aut duæ animæ, consequi Patrem quoque esse incarnatum, si Filius est incarnatus: puto quia sic ratiocinatur secum ¹²¹⁴: Si una et eadem numero res Deus est, et ipsa eadem est Pater, et Filius ¹²¹⁵; cum Filius sit incarnatus, quomodo non et Pater est incarnatus? De una quippe et eadem re non est vera simul

VARIE LECTIONES.

¹²⁰⁰ Cujusmodi sunt res *ms. Edit. Goth.* cujusmodi sint res ¹²⁰¹ Se posse liberare *ms. Gem. Vict. Thuan. S. Mich.* se liberare ¹²⁰² Et aliud est esse filium *ms. Vict. Cister.* et aliud esse filium *ms. Corb.* aliud esse filium ¹²⁰³ Nam aliæ sunt *ms.* quoniam aliæ sunt ¹²⁰⁴ Monstrat se *ms. Thu.* demonstrat se ¹²⁰⁵ Quæ illis est *ms.* quæ in illis est ¹²⁰⁶ Ab officio dictum sit *ms. Gem. Corb. Vict. Cister.* ab officio sumptum sit ¹²⁰⁷ Talem et namque *ms. Corb. Gem. Vict. Cister.* talem itaque ¹²⁰⁸ Signat pluralitatem *ms.* significat pluralitatem ¹²⁰⁹ Et filiationem *ms. Cister.* aut filiationem ¹²¹⁰ addit; sicut *ms.* cum addit; sicut ¹²¹¹ Ac si dicat *ms.* at si dicit ¹²¹² Hic se esse *ms.* se hoc esse. ¹²¹³ Contra hoc *ms.* contra hæc ¹²¹⁴ Ratiocinatur secum *ms. Cister. omit.* secum ¹²¹⁵ Est et filius *ms.* et est filius *ms. Corb.* et filius.

affirmatio, et ejus negatio; sed de alia re affirmare aliquid, et de alia idem ipsum negare simul nihil ¹²⁰⁶ prohibet. Non enim idem Petrus apostolus est, et non est apostolus. Sed et si alio nomine idem ipse affirmetur apostolus, et alio negetur: ut, Petrus est apostolus, et Simon non est apostolus; non est utraque vera enuntiatio, sed una harum falsa. Petrum autem esse apostolum, et Stephanum non esse apostolum; quoniam alius est Petrus, et alius est Stephanus, possibile est verum esse. Si ergo eadem numero et non alia res est Pater quam Filius, non est verum affirmari debere aliquid de Filio, et negari de Patre; aut affirmari debere de Patre ¹²⁰⁷, et de Filio negari. Quidquid igitur est Pater, est et Filius; et quod dicitur de Filio, non debet negari de Patre. Est autem incarnatus Filius; est ergo incarnatus quoque Pater. Sed hæc ratiocinatio si vera et rata est ¹²⁰⁸, vera est hæresis Sabellii. Si enim quidquid dicitur de una persona, dicitur et de altera, idcirco quoniam una res duæ sunt personæ; ergo sicut de Filio dicitur Filius, et Verbum, et genitus; ita hæc dicentur de Patre: et quemadmodum Pater est et Pater, et genitor, et ingenuus; sic hæc de Filio dicenda sunt. At, si ita est ¹²⁰⁷; non est alius Pater quam Filius; nec Filius alius a Patre ¹²⁰⁸. Quare non sunt duæ personæ, sed una persona; ideo namque dicuntur personæ duæ, quia alii creduntur ab invicem Pater et Filius: si tamen Deus erit Pater et Filius. Nam semper Pater est alicujus Pater et Filius alicujus Filius; nec unquam Pater suimet ipsius est Pater, aut Filius suimet ipsius Filius est, sed alius est pater, et alius cujus est pater; et similiter alius est filius, et alius cujus est filius. Quare si in Deo non est alius Pater, et alius cujus est Pater ¹²⁰⁹, nec Filius ¹²¹⁰ alius est, et alius cujus est Filius; falso dicitur ¹²¹¹ Deus Pater aut Filius. Si enim in Deo non est alius a Patre cujus Pater sit, non potest esse Pater; et similiter si non est in eo alius a Filio, cujus sit Filius, non valet esse Filius. Quapropter non erit unde illæ duæ personæ dicantur in Deo; quæ ideo dicuntur, quia Deus est Pater, et Deus est Filius, et semper alius est Pater, alius est Filius. Videtis ¹²¹² ergo quomodo destruat fides nostra secundum sensum ejus, qui putat consequi Patrem esse cum Filio incarnatum; si una, et non plures sunt res in Deo personæ plures. Si enim vera est hæc ejus consequentia, non solum hoc quod de Patre et Filio, sed in omnibus tribus personis

A tanta sequetur confusio, ut quidquid de singulis proprie dicitur, de omnibus dicendum communiter sit. Quamobrem non erit unde Pater, et Filius, et Spiritus sanctus procedens a Patre et Filio, sint alii ab invicem, sicut ostendi in Patre et Filio. Quare nec ulla erit ibi relatio, quæ nullatenus ibi est, nisi secundum hoc, secundum quod ¹²¹³ alii sunt ab invicem. Ergo nec plures erunt personæ. Posito namque unam rem esse tres personas; aut illud non consequetur quod ¹²¹⁴ dicit; aut omnia illa simul, quæ dixi, consequentur: similis namque est in omnibus vis consequentiæ. Cur ergo pergit ad incarnationem, quasi ipsa sola faciat quæstionem; et non potius dicit, si tres personæ sunt una res, non sunt tres personæ? Nam non minus ante incarnationem, quam post facere hæc quæstionem potest. Si autem hoc omnino vult asserere, tres scilicet personas, secundum quod unaquæque Deus est, non esse unam rem, sed tres res, unamquamque per se, sicut sunt tres angeli; apertissimum est quia tres deos constituit. Sed forsitan ipse non dicit: *Sicut sunt tres animæ, aut tres angeli*, sed ille, qui mihi ejus mandavit quæstionem, hanc ex suo posuit similitudinem; sed solummodo tres personas ¹²¹⁵ affirmat esse tres res, sine additamento alicujus similitudinis. Cur ergo fallitur aut fallit sub nomine rei, cum idipsum significetur sub nomine Dei? Nempe aut Deum esse rem illam negabit, in qua tres personas, imo quam tres fatemur esse personas. Aut si hoc non negat, consequens est ut, sicut ipse asserit ¹²¹⁶, personas tres non unam, sed tres esse res; ita quoque affirmet easdem personas non unum, sed tres deos esse. Quæ ¹²¹⁷ quam impia sint, judicent Christiani. Sed dicet, non cogit quod dico tres res fateri tres ¹²¹⁸ deos; quoniam tres illæ res simul sunt unus Deus. Et nos dicimus: Ergo singula quæque res de ¹²¹⁹ tribus illis, id est singula quæque persona, non est Deus; sed ex tribus rebus conficitur Deus: Pater igitur non est Deus, Filius non est Deus, Spiritus sanctus non est Deus; quoniam nec de singulis, nec de duobus, sed solum de tribus simul nominatis dicendus est Deus: quod similiter est impium. Nam, si ita est, non est simplex natura ¹²²⁰ sed partibus composita. Sed si simplicem habet intellectum, et non multiplicitate phantasmatum obrutum; intelligit simplicia ¹²²¹ præstare compositis, quantum ad simplicitatem et compositionem attingit; quoniam omne compositum necesse est aut

VARIE LECTIONES.

¹²⁰⁶ Negare, nihil *mss.* negare simul, nihil ¹²⁰⁸ Affirmari debere de patre *mss. Thu. Vict. Gem. Corb.* affirmari de patre ¹²⁰⁶ Si vera et rata est *ms. Cister.* si vera est, *ms. Corb.* si rata est. ¹²⁰⁷ At si ita est *ms. Cister.* aut si ita est ¹²⁰⁹ Nec Filius alius a Patre *ms. Cister.* nec Filius alius est a Patre ¹²⁰⁹ Est pater, alius cujus est Pater *ms. Cister.* est Pater, et alius cujus est Pater ¹²¹⁰ Nec similiter filius *mss.* nec filius ¹²¹¹ False dicitur *mss.* falso dicitur ¹²¹² Alius est filius. Videtis *ms. Cister.* et alius filius. Videtis ¹²¹³ Secundum hoc quod *mss. Vict. Thuan. S. Mich.* secundum hoc, secundum quod ¹²¹⁴ Non sequitur quod *ms.* non consequetur quod ¹²¹⁵ Solum tres personas *mss.* solummodo tres personas ¹²¹⁶ Ipse asserit *ms. Cister. omittit ipse* ¹²¹⁷ Tres Deos, quæ *mss. et Edit. Goth.* tres Deos esse, quæ ¹²¹⁸ Tres fateri tres *mss. et Edit. Goth.* tres res, fateri tres ¹²¹⁹ Singula quæque de *mss.* singula quæque res de ¹²²⁰ Non est Deus simplex natura *mss.* non est simplex natura ¹²²¹ Intelligit simplicia *ms. Cister.* intelligit simplicia

actu, aut intellectu posse disjungi, quod ¹²²³ de simplicibus intelligi nequit : cujus enim partes cogitari non possunt, id in partes nullus intellectus dissolvere potest. Si ergo Deus tribus ex rebus compositus est, aut nulla natura simplex est, aut aliqua natura est alia, quæ in aliquo est præstantior natura Dei : quæ utraque quam falsa sint, non est obscurum. Quod si iste de illis dialecticis modernis est, qui nihil esse credunt, nisi quod imaginationibus comprehendere possunt, nec putat ¹²²⁴ aliquid esse, in quo partes nullæ sunt; vel non negabit intelligere se quia si esset aliquid, quod nec actu, nec intellectu dissolvi posset; majus esset, quam quod vel intellectu est dissolubile. Itaque si omne compositum saltem cogitatione dissolvi potest, cum dicit Deum esse compositum, dicit Deo aliquid majus se posse intelligere : transit itaque ejus intellectus ultra Deum : quod nullus facere potest intellectus. Sed videamus quid addat ¹²²⁵ quasi ad inconvenientiam repellendam, quæ videtur nasci, si tres illæ personæ sunt tres res. *Sic tamen, inquit, ut una trium earum rerum sit voluntas et potestas.* Hic quaerendum est an illæ tres res secundum hoc, quod separatim ab invicem intelliguntur; an secundum communem voluntatem et potestatem; an neque secundum illud solum, quod separatim habent, neque secundum hoc quod commune est illis; sed **45** secundum utrumque simul sint divinæ naturæ. Quippe si secundum illud, quod sunt separatim, habent divinitatem, erunt tres dii; et idem intelligi poterunt sine voluntate et potestate. Semper enim propria disoretis intelliguntur a communibus, et communia a discretis. Sed divina natura sine voluntate et potestate nullatenus ¹²²⁶ intelligi valet. Quod si secundum unam et communem voluntatem et potestatem sunt et singulæ, et binæ, et tres simul, Deus; quid ibi faciunt illæ tres discordes res, quæ nec nisi per aliud in unitatem concordare possunt Deitatis, nec ad perfectionem, nec ad auxilium aliquod, ut Deus sit, valent ¹²²⁷? Nam si una sufficit voluntas et potestas ad perfectionem Dei : quæ sunt illæ tres res, quibus indiget Deus, aut ad quid illis eget? Credimus enim Deum nullo indigere : frustra igitur cogitantur illæ tres res in Deo. At si nec ¹²²⁸ solæ tres illæ res ¹²²⁹, nec sola voluntas et potestas; sed hæc omnia simul conficiunt Deum : iterum dico ¹²³⁰ quia compositus est; et ea, quæ non sunt per se Deus, aut dii faciunt Deum. Aut si dicit quia illæ tres res ita nomen Dei habent per potestatem et voluntatem,

sicut homo dicitur rex per regiam potestatem, non est Deus nomen substantiæ; sed accidentaliter dicuntur illæ (nescio quæ) tres res tres dii ¹²³⁰, sicut tres homines eandem habentes regiam potestatem, tres reges dicuntur : tres enim homines unus rex esse nequeunt : quod quam nefandum sit, non est opus dicere. Codex magnus implendus est, si voluerit scribere absurditates et impietates, quæ sequuntur, si verum est, una Dei persona incarnata, reliquas duas consequi esse incarnatas; quia tres illæ personæ sunt una res, secundum id quod communiter de tribus dicimus ¹²³¹; aut si sunt tres res separatæ, quemadmodum ille putat, contra quem ista dixi, quoniam solus ¹²³² Filius est incarnatus. Palam ergo est quod non debeat ¹²³³ esse promptus ad disputandum de rebus profundis; et maxime de illis, in quibus non erratur sine periculo.

CAPUT IV.

Tres personas esse incarnatas, Filio incarnato, impossibile est : Filio tamen amplius convenit incarnari, quam Putri et Spiritui sancto.

Sed forsitan dicit iste ¹²³⁴ mihi : Sicut putas ista pariter consequi ex necessitate, quæ dicis, sic consequitur quod dico ita mihi necessaria mea ¹²³⁵ videtur consequentia. Ergo ostende non consequi, quæ dico; et fatebor ego tecum nullum inconveniens sequi, si solus Filius est incarnatus, aut si tres personæ sunt una res. Quod si ab hac ostensione deficiis, non solvis, sed magis ligas quæstionem; cum tu ipse mecum probas innumera nasci ¹²³⁶ inconvenientia; quæ si neganda sunt, ambo debemus pariter concludere tres personas non esse unam rem, si solus Filius est incarnatus; aut si sunt una res, omnes pariter esse incarnatas. Ostendendum ergo est, in quo iste fallitur; et quo modo incarnationem solius Filii non sequitur tres personas esse tres res separatas; aut, si sunt una res tres personæ, omnes eas esse incarnatas. Quod utique Deus una et sola, et individua, et simplex sit natura, et tres personæ, sanctorum Patrum, et maxime beati Augustini post apostolos et evangelistas inexpugnabilibus rationibus disputatum est. Sed et si quis legere dignabitur duo parva opuscula mea, Monologion scilicet et Proslogion, quæ ad hoc maxime ¹²³⁷ facta sunt, ut quod fide tenemus de divina natura et ejus personis præter Incarnationem, necessariis rationibus sine Scripturæ ¹²³⁸ auctoritate probari possit; si, inquam, ea aliquis legere voluerit, puto quia et ibi inveniet de hoc quod non improbare poterit, nec

VARIÆ LECTIONES.

¹²²³ Necessè est, aut intellectu posse disjungi aut reipsa quod *ms.* necessè est aut actu aut intellectu posse disjungi, quod ¹²²⁴ Nec putant *ms. et Edit. Goth.* nec putat ¹²²⁵ Qui addat *ms. et Ed. Goth.* quid addat ¹²²⁶ A. Sine voluntate nullatenus *ms. et Ed. Goth.* sine voluntate et potestate nullatenus ¹²²⁷ Sit valcant *ms.* sit valent ¹²²⁸ Ac si nec *ms.* at si nec ¹²²⁹ Solæ tres res *ms.* solæ tres illæ res ¹²³⁰ Item dico *ms.* iterum dico ¹²³¹ Tres res dii *ms. et Edit. Goth.* tres res, tres dii ¹²³² De tribus dicitur *ms.* de tribus dicimus ¹²³³ Quomodo solus *ms.* quoniam solus ¹²³⁴ Quoniam non est debeat *ms.* quam non debeat *ms. Corb.* quod non debeat ¹²³⁵ Dicit iste *ms.* dicit iste ¹²³⁶ Et sequitur quod dico ita necessaria mea *ms.* consequitur quod puto ita mihi necessaria mea ¹²³⁷ Innumera inde nasci *ms.* ad hæc maxime *ms.* ad hoc maxime ¹²³⁸ Sine scripturæ *ms. Vict. 5.* sive scripturæ.

contemnere volet. In quibus si aliquid quod alibi aut non legi, aut non ¹²²⁹ memini me legisse, non quasi docendo quod doctores nostri nescierunt, aut corrigendo ¹²³⁰ quod non bene dixerunt; sed dicendo forsitan quod illi tacuerunt: quod tamen ab eorum dictis non discordet, sed illis cohæreat; posui ad respondendum pro fide nostra contra eos, qui nolentes credere ¹²³¹ quod non intelligunt, derident credentes; sive ad adjuvandum religiosum studium eorum, qui humiliter quærent intelligere quod firmissime credunt: nequaquam ob hoc me redarguendum existimo. Ne tamen hanc legentibus epistolani, laborem injungam quærendi alia scripta, ut non solummodo fide, verum etiam evidenti cognoscant ratione tres personas non esse tres deos, sed unum solum; nec tamen, Deo secundum unam personam incarnato, ex necessitate secundum alias personas eundem Deum incarnari: aliquid hic, quantum ad repellendam opinionem hujus defensoris, sicut ipse putat, nostræ fidei sufficere credo, subjungam. Aperte dicit aut Patrem, et Spiritum sanctum cum Filio esse incarnatum; aut tres illas personas esse tres res separatas. Quam nimirum separationem talem existimat, ut nec Pater, nec Spiritus sanctus sint in Filio. Nam si duæ aliæ personæ sunt in Filio et Filius in homine, illæ quoque sunt in homine. Unde putat consequi, cum tres personæ simul sint in eodem homine, si sunt una res, nullatenus personam Filii posse in homine ipso incarnari, sine aliis duabus personis. Personas tamen tres esse non negat, nec Filium esse incarnatum. Quoniam igitur ¹²³² supra monstratum ¹²³³ est, si tres personæ sunt tres res separatae, aut tres deos esse consequi, aut alias (de quibus jam dictum est) absurditates; nunc breviter ostendam, adjuvante uno solo Deo, primum quia etiam si sint tres dii, nihil illi proderit ¹²³⁴ ad defendendum Patrem et Spiritum sanctum ab incarnatione: quod fieri non posse putat sine deorum multitudine. Deinde, quod non ¹²³⁵ sunt plures dii, sed unus solus. Postea patefaciam, quamvis sit unus Deus tres personæ, non tamen una qualibet incarnata, alias quoque incarnari necesse esse; sed potius esse impossibile ¹²³⁶. Divinæ utique naturæ est, sic semper ¹²³⁷ et ubique esse, ut nihil unquam aut alicubi sit sine ejus præsentia; alioquin nequaquam ubique et semper est potens, et quod ubique potens non est et semper, nullatenus est Deus. Si enim dicit non ipsam divinam substantiam, sed potestatem ejus esse semper et ubique; non tamen negabit potestatem illi esse, aut

accidentalem, aut substantialem: accidentalis quidem non est Deo potestas; quia cum omne subiectum sine accidente, aut esse, aut intelligi possit; Deus sine potestate nec esse, nec intelligi potest. Si vero Deo potestas substantialis est, aut pars est ejus ¹²³⁸ essentiæ, aut est idipsum, quod est tota ejus essentia. Pars autem non est; quia (sicut supra dictum est) quod partes habet, aut actu, aut intellectu est dissolubile: quod omnino extraneum est a Deo. Idem igitur est esse Dei, et potestas ejus ¹²³⁹. Sicut itaque potestas Dei est semper, et ubique; ita quidquid est Deus ubique et semper est. Ergo, cum prædictus nostræ fidei defensor secundum se dicit esse tres deos; monstrare nequit quomodo sint separatim, ea separatione qua putat se Patrem et Spiritum sanctum ab incarnatione liberare. Non ergo illum potest adjuvare multitudo deorum, ad defendendum Patrem et Spiritum sanctum ab incarnatione; quoniam inveniri non potest in deorum multiplicatione illa distinctio ¹²⁴⁰, sine qua defensionem istam fieri posse nequaquam existimat. Quod autem unus solus Deus sit, et non plures, hinc facile probatur quia aut Deus non est summum bonum, aut sunt plura summa bona; aut non sunt plures dii, sed unus solus. Deum vero summum bonum esse nullus negat; quia quidquid aliquo minus est, nullatenus Deus est: et quidquid summum bonum non est, minus est aliquo; **46** quia minus est summo bono. Summum certe bonum pluralitatem sui non admittit, ut plura sint summa bona. Si enim plura sunt summa bona, paria sunt. Summum vero bonum est ¹²⁴¹, quod sic præstat aliis bonis, ut nec par habeat, nec præstantius. Summum ergo bonum unum et solum est. Non igitur sunt plures dii, sed unus et solus est Deus; sicut summum bonum est unum et solum: et sicut summa substantia ¹²⁴² vel essentia sive natura; quæ eadem ratione, qua summum bonum, nullatenus ¹²⁴³ pluraliter dici posse probantur. Qui unus solus Deus cum sit tres ¹²⁴⁴ personæ, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; non tamen Filio incarnato, necesse est alias quoque personas (sicut ille disputator putat) incarnari, sed impossibile. Personas enim non negat plures esse, idcirco quoniam aliæ sunt ab invicem. Si enim ab invicem non essent aliæ, plures non essent. Sed, ut brevius explicem, et facilius quod volo ¹²⁴⁵ loquar tantum, sicut supra feci, de Patre et Filio; quia per hos clarum erit quid intelligendum sit de Spiritu sancto. Pater ergo et Filius secundum substantiam non sunt plures, nec alii ab

VARIÆ LECTIONES.

¹²²⁹ Aut quæ non *ms.* aut non ¹²³⁰ Aut corrigendo *ms.* *Thu.* aut non corrigendo ¹²³¹ Volentes credere *ms.* nolentes credere ¹²³² Quod igitur *ms.* quoniam igitur ¹²³³ Ut supra monstratum *ms.* *Gem. Vict. Corb. Thuan.* omitt. ut ¹²³⁴ Illi proderit *ms.* *S. Mich.* illi proderunt ¹²³⁵ Denique quod non *ms.* deinde quia non ¹²³⁶ Esset impossibile *ms.* *Gem. S. Mich. Thuan.* esse impossibile ¹²³⁷ Sicut semper *ms.* *Gem. Thu.* sic semper ¹²³⁸ Aut pars ejus *ms.* *Vict. Corb.* aut pars est ejus ¹²³⁹ Et potestates ejus *ms.* *Gem. Vict. Corb. Thu.* et potestatis ejus ¹²⁴⁰ Illa distinctio *ms.* *Thuan. Gem. Cister.* illa disjunctio ¹²⁴¹ Summum ergo bonum est *ms.* summum vero bonum est ¹²⁴² Sic summa substantia *ms.* et sicut summa substantia ¹²⁴³ Summum nullatenus *ms.* summum bonum, nullatenus. ¹²⁴⁴ Cum sint tres *ms.* et *Edh. Goth.* cum sit tres ¹²⁴⁵ Brevius explicem quod volo, et facilius (*ms.* brevius explicem et facilius quod volo)

invicem; quia non sunt duæ substantiæ, nec alia A substantia Pater ¹³⁸⁶, alia Filius; sed una et eadem substantia sunt Pater et Filius. Secundum personam vero sunt plures, et alii ab invicem; quia Pater et Filius non sunt una et eadem persona, sed duæ et aliæ ab invicem ¹³⁸⁷. Dicit ergo ¹³⁸⁸: Si Filius incarnatus est, et Filius non est alia, sed una et eadem numero res quæ Pater ¹³⁸⁹ est; ergo necesse est Patrem quoque esse incarnatum. Unam enim et eandem numero rem impossibile est simul esse, et non esse in eodem homine incarnatam. Et ego dico: Si Filius incarnatus est, et Filius non est una et eadem numero persona, quæ Pater ¹³⁸⁹ est, sed alia; non idcirco necesse est Patrem quoque esse incarnatum ¹³⁹⁰. Aliam enim personam esse in uno homine incarnatam, et aliam simul non esse in eodem B homine incarnatam possibile est. Et ille: Si Deus Filius incarnatus est; et Deus qui est Filius non est alius, sed unus et idem numero Deus, qui Pater est; plus tamen (quamvis diversæ personæ sint Pater et Filius) videtur necesse Patrem quoque esse incarnatum cum Filio, propter identitatem ¹³⁹¹ Deitatis, quam possibile esse propter diversitatem personarum eum non esse simul incarnatum ¹³⁹². Videte qui hoc dicit ¹³⁹³ quomodo claudicat utroque pede in incarnatione Filii Dei. Nam qui recte suscipit ejus incarnationem, credit eum non assumpsisse hominem in unitatem naturæ, sed in unitatem personæ. Ille autem somniat hominem a Filio Dei magis esse assumptum in naturæ unitatem, quam in personæ unitatem. Si enim hoc non opinaretur, non diceret magis necessarium esse Patrem esse cum Filio incarnatum ¹³⁹⁴, quoniam unus est Deus Pater, et Filius, quam esse possibile illum simul non esse incarnatum, quia plures sunt personæ. Utroque igitur pede, id est utraque parte claudicat in incarnatione Filii Dei, qui una ¹³⁹⁵ natura est cum Patre et alia persona a Patre, quicumque existimat hanc incarnationem ¹³⁹⁶ sic esse secundum naturæ unitatem, ut Filius non possit incarnari sine Patre; nec intelligit eam sic secundum unitatem esse personæ, ut Pater non possit incarnari cum Filio. Quippe Deus non sic assumpsit hominem, ut natura Dei et hominis sit una et eadem; sed ut persona Dei et hominis una eademque sit: quod non nisi in una D persona Dei esse potest. Diversas enim personas,

unam et eandem personam esse cum uno eodemque homine nequit intelligi. Nam, si unus homo cum singulis pluribus personis una persona est, necesse est plures personas, quæ aliæ sunt a se invicem, esse unam eandemque personam: quod non est possibile. Quapropter impossibile est, Deo incarnato secundum unam quamlibet personam, illum secundum aliam quoque personam incarnari.

CAPUT V [al. IV].

Cur Filius magis quam Pater aut Spiritus sanctus, incarnatus sit.

Cur autem Deus magis assumpsit ¹³⁹⁷ hominem in unitatem personæ Filii, quam in unitatem alicujus aliarum personarum, quamvis in hac epistola nostrum hoc propositum non fuerit ¹³⁹⁸, tamen, quoniam hujus rei mentio se obtulit, aliquam reddendam rationem existimo. Nempe si Spiritus sanctus incarnatus esset, sicut Filius est incarnatus, esset Spiritus sanctus filius hominis. Essent igitur duo Filii in Trinitate Dei, scilicet Filius Dei, et Filius hominis. Unde quædam nasceretur dubietatis confusio, cum de Deo Filio loqueremur; uterque enim esset Deus, et Filius; quamvis alter Dei, alter hominis: fieret quoque quasi quædam inæqualitas diversarum personarum secundum hoc quod filii essent, quæ omnino ¹³⁹⁹ æquales esse debent, cum alter filius majoris parentis dignitate excelleret, alter minoris parentis humilitate subesset. Quanto enim major est natura Dei quam hominis, tanto dignius est esse Filium Dei quam esse filium hominis ¹⁴⁰⁰. Si ergo Spiritus sanctus natus esset ex Virgine, cum Filius Dei haberet excellentiorem nativitatem solam, quæ ex Deo est; et Spiritus sanctus minorem tantum, quæ esset ex homine; alia persona esset major, et alia minor secundum dignitatem nativitatis ¹⁴⁰¹: quod non convenit. Quod si Pater in unitatem suæ personæ hominem assumpsisset, eandem faceret in Deo pluralitas filiorum inconvenientias, et adhuc aliam. Nam si esset filius Virginis, duæ personæ in Trinitate nomen nepotis assumerent; quia et Pater nepos ¹⁴⁰² esset parentum Virginis; et Filius ejus Virginis esset nepos; cum ipse tamen nihil haberet ex Virgine. Quoniam ergo quamlibet parvum ¹⁴⁰³ inconveniens in Deo est impossibile, non debuit alia Dei persona ¹⁴⁰⁴ incarnari quam Filius. Illo enim incarnato, nullum sequitur inconveniens. Quod

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁸⁶ Substantia Patris, alia Filii *mss.* Substantia Pater, alia Filius ¹³⁸⁷ Aliæ invicem *mss.* aliæ ab invicem ¹³⁸⁸ Dic ergo *mss.* dicit ergo ¹³⁸⁹ Quæ Pater *mss.* quæ Pater est ¹³⁹⁰ Idcirco esse Patrem incarnatum necesse est *mss.* idcirco est necesse Patrem quoque esse incarnatum ¹³⁹¹ Propter identitatem *mss.* *Vict. Corb.* propter unitatem ¹³⁹² Non esse simul incarnatum *mss.* non eum esse simul incarnatum ¹³⁹³ Quid hic dicit *mss.* quid hoc dicit. ¹³⁹⁴ Patrem cum Filio incarnatum *mss. Gem. Corb. Vict. Thu.* Patrem esse cum Filio incarnatum ¹³⁹⁵ Quia una *mss. et Edit. Goth.* qui una ¹³⁹⁶ Hanc incarnationem *mss. Thu. S. Mich. Cister.* eandem incarnationem ¹³⁹⁷ Magis assumpsit *mss. Gem. Vict. Corb.* magis assumpsit ¹³⁹⁸ Propositum non fuit *mss.* propositum non fuerit' ¹³⁹⁹ Qui omnino *mss. S. Mich. et Edit. Goth.* quæ omnino ¹⁴⁰⁰ Quam Filium hominis *mss. Vict. Corb.* quam esse Filium hominis ¹⁴⁰¹ Secundum dignitatem nativitatis *ms. Cister.* Secundum nativitatem dignitatis ¹⁴⁰² Pater et nepos *mss. Vict. Corb. et Editio Gothica* Pater nepos ¹⁴⁰³ Quodlibet parvum *mss. et Editio Gothica* quamlibet parvum ¹⁴⁰⁴ Debuit alia persona *mss.* debuit alia Dei persona

enim Patre et Spiritu sancto minor dicitur Filius secundum humanitatem, non tamen illæ duæ personæ ideo excellunt Filio ¹³⁷⁵; quia eandem maiestatem, qua majores sunt humanitate Filii, habet et Filius, qua et ipse præest cum illis suæ humanitati. Est et aliud, cur magis conveniat Filio incarnatio quam alii. Qui enim erat incarnandus, oraturus erat pro humano genere; et convenientius satis ¹³⁷⁶ suscipit mens humana Filium Patri, quam alium aliis supplicare ¹³⁷⁷, quamvis hæc supplicatio non fiat a divinitate, sed ab humanitate ad divinitatem, quam idcirco Filius Dei facit; quia homo, per unitatem personæ Filii Dei est. Amplius: Qui hominem ¹³⁷⁸ erat assumpturus, venturus erat ad pugnandum contra diabolum, et ad intercedendum, sicut dixi pro hominibus ¹³⁷⁹: qui ambo, diabolus scilicet et homo per rapinam se voluerunt facere similes Deo, cum propria sint usi voluntate. Et quia per rapinam voluerunt, non nisi per falsitatem ¹³⁸⁰; quoniam non nisi injustè potuerunt ¹³⁸¹. Propria enim voluntas angeli sive hominis est, quæ contra voluntatem Dei est. Cum enim vult aliquis quod Deus velle prohibet, nullum habet auctorem suæ voluntatis, nisi seipsum: et ideo sua propria est. Nam, quamvis homo voluntatem suam aliquando subdat voluntati alterius hominis, propria tamen est, si contra Deum est; quoniam non eam subdit, nisi ut ad aliquid, quod ¹³⁸² vult, attingat; et idcirco seipsum habet auctorem cur eam alii subdat. Quapropter propria voluntas est, quæ nulli alii est subdita. Solius autem Dei est propriam habere voluntatem, id est, quæ nulli subdita sit. Quicumque igitur propria voluntate utitur, ad similitudinem Dei per rapinam nititur, et Deum propria dignitate et singulari excellentia privare, quantum in ipso est, vincitur. Si enim est alia aliqua voluntas, **47** quæ nulli subdita sit, non erit voluntas Dei omnibus prælata, nec ipsa erit sola ¹³⁸³, cui nulla alia præsit. Nulla igitur trium personarum Dei congruentius semetipsam exinanivit formam servi accipiens (*Philip. II, 7*), ad debellandum diabolum, et intercedendum pro homine, qui per rapinam falsam similitudinem Dei præsumpserant ¹³⁸⁴ quam Filii, qui splendor lucis æternæ, et vera Patris imago, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (*ibid.*, 6); verum per veram æqualitatem et similitudinem, dixit: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan. X, 30*); et: *Qui videt me, videt et Patrem* (*Joan. XIV, 9*). Nullus namque justius expugnat reum, vel punit, aut illi

in misericordius parcit, vel pro eo intercedit, quam cui specialius injuria fieri probatur; nec aliquid convenientius opponitur falsitati ad expugnandum, aut apponitur ad sanandum ¹³⁸⁵, quam veritas. In illum enim falsam Dei præsumentes similitudinem specialius peccasse videntur, qui vera Dei Patris similitudo creditur.

CAPUT VI [al. IV].

Quomodo in Christo non sunt duæ personæ, sicut sunt duæ naturæ.

Suscepit autem in unitatem personæ hominem, ut dictum est, ut sint duæ naturæ: divina scilicet et humana, una persona. De qua unitate personæ, quam firmissimæ credimus esse non ex duabus personis in Christo; tamen quia potest dici unde parum caute intuitibus videri possit Christus ex duabus et in duabus personis existere, non inutile mihi videtur aliquid dicere. Dicunt enim quidam: Quomodo dicimus ¹³⁸⁶ in Christo non esse duas personas sicut duas naturas. Nam Deus et ante hominis assumptionem persona erat; nec postquam hominem assumpsit persona destitit esse: et homo assumptus persona est; quia omnis homo individuus esse persona cognoscitur. Quare alia ¹³⁸⁷ est persona Dei, quæ fuit ante incarnationem, alia hominis assumpti: sicut igitur Christus est Deus et homo: ita duæ in illo videntur esse personæ. Quæ ratiocinatio per hoc videtur probare duas esse personas in Christo, quia et Deus est persona, et homo assumptus est persona. Sed non ita est. Sicut enim in Deo una natura est plures personæ, et plures personæ sunt una natura; ita in Christo una persona est plures naturæ, et plures naturæ sunt una persona. Quemadmodum enim Pater est Deus, et Filius est Deus, et Spiritus sanctus est Deus; et tamen non tres dii, sed unus est Deus; ita in Christo Deus est persona, et homo est persona, nec tamen duæ sunt personæ, sed ¹³⁸⁸ una persona. Non enim est alius Deus, alius homo in Christo; quamvis aliud sit Deus, aliud homo; sed idem ipse est Deus, qui et homo ¹³⁸⁹. Verbum enim caro factum assumpsit naturam aliam, non aliam personam. Nam, cum profertur, homo natura tantum, quæ communis est omnibus hominibus, significatur. Cum vero demonstrative dicimus istum, vel illum hominem, vel proprio nomine Jesum, personam designamus quæ cum natura collectionem habet proprietatum, quibus homo communis sit singulus ¹³⁹⁰, et ab aliis singulis distinguitur. Nam, cum ita designatur, non quilibet homo intelligitur;

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁷⁵ Excellunt filio *ms. Cister.* excellent filio ¹³⁷⁶ Satis convenientius *ms.* convenientius satis ¹³⁷⁷ Aliis; supplicare *ms. Cister.* alii supplicare ¹³⁷⁸ Qui hominem *ms. Vict.* 3. si hominem ¹³⁷⁹ Pro hominibus *ms. Cister.* pro homine ¹³⁸⁰ Nisi falsitatem *ms. et Edit. Goth.* nisi per falsitatem ¹³⁸¹ Injuste voluerunt *ms. et Edit. Goth.* injuste potuerunt ¹³⁸² Ut aliquid quod *ms. Gem. Corb. S. Mich. Vict.* 3. ut ad aliquid quod ¹³⁸³ Erit ipsa sola *ms. Vict. Corb. Cister. Thu. omit.* ipsa ¹³⁸⁴ Præsumpserat *ms. Corb. Vict.* 3. præsumpserat ¹³⁸⁵ Opponitur ad salvandum *ms.* apponitur ad sanandum *Editio Gothica* apponitur ad salvandum ¹³⁸⁶ Quomodo dicis *ms. et Edit. Goth.* quomodo dicimus ¹³⁸⁷ Quia alia *ms. et Edit. Goth.* Quare alia ¹³⁸⁸ Duæ sunt, sed *ms. Vict. Corb. Cister. et Edit. Goth.* duæ sunt personæ, sed ¹³⁸⁹ Deus, et qui homo *ms. et Edit. Goth.* Deus, qui et homo ¹³⁹⁰ Communis sit singulis *ms. Corb. Vict.* communis sit singulus

sed qui ab angelo annuntiatus ¹³⁰¹ est, qui Deus et homo, Filius Dei et Filius Virginis est: et quicquid de illo dicitur ¹³⁰², aut secundum Deum, aut secundum hominem, verum est dicere. Neque enim personaliter Filius Dei designari potest vel nominari, sine filio hominis; nec filius hominis, sine Filio Dei; quia idem ipse est Filius Dei, qui filius hominis; et eadem est Verbi, et assumpti hominis proprietatem collectio. Diversarum vero personarum impossibile est eandem esse proprietatem collectionem; aut de invicem eas prædicari. Nam et Petri et Pauli non est eadem proprietatem collectio; et Petrus non dicitur Paulus, nec Paulus Petrus. Cum ergo Verbum ¹³⁰³ caro factum est, naturam assumpsit, quæ sola nomine hominis significatur, et semper est alia a divina natura; non aliam assumpsit personam, quoniam eandem habet cum assumpto homine proprietatem collectionem. Non enim idem est homo et assumptus a Verbo homo, id est Jesus; quoniam in nomine hominis, sicut dictum est, sola intelligitur natura; in assumpto vero homine, vel in nomine Jesu, intelligitur cum natura, id est cum homine, collectio proprietatem, quæ est eadem eidem assumpto homini et Verbo. Quapropter non dicimus Verbum, et simpliciter hominem, eandem esse personam; ne non magis dicamus illum hominem eandem esse personam cum Verbo, quam quemlibet hominem; sed Verbum, et illum assumptum hominem, id est Jesum; sicut non credimus eundem hominem eandem simpliciter esse personam cum Deo, sed cum illa persona, quæ Verbum ¹³⁰⁴ Filius est, ne confiteri videamur ipsum hominem, personam eandem esse, quæ Pater est, aut Spiritus sanctus. Sed quoniam et Verbum est Deus, et ille assumptus homo est homo; verum est dicere quia Deus et homo eadem persona est: sed in nomine Dei, subaudiendum est Verbum, et in nomine hominis subintelligendus est ¹³⁰⁵ Filius Virginis.

CAPUT VII [al. VI.]

Quod Pater, et Filius, et Spiritus sanctus non sint tres res separatæ, naturali Adam et Abel probatur exemplo.

De spiritu illius, cui respondeo in hac epistola, nihil potui videre præter illud quod supra posui ¹³⁰⁶; sed puto sic rei veritatem patere ex his quæ dixi, ut nulli lateat intelligenti ¹³⁰⁷ nihil quod contra illam dicitur ¹³⁰⁸, vim veritatis tenere. Sed si revocatus a multitudine deorum, pluralitatem abneget in Deo personarum: hoc ideo facit, quia nescit unde loqui-

tur. Nam nec Deum nec personas ejus cogitat, sed tale aliquid: quales sunt plures humanæ personæ. Et quis videt unum hominem plures personas esse non posse, negat hoc ipsum de Deo. Non enim idcirco dicuntur tres personæ, quia sint tres res separatæ, sicut tres homines; sed quia similitudinem habent quandam cum tribus separatim personis. Consideremus hoc in Patre et Filio, et idipsum intelligatur de Spiritu sancto. Ponamus igitur hominem qui tantum sit pater, et non filius; et filium ejus, qui tantum filius ¹³⁰⁹ sit, et non pater; id est Adam et Abel. Dicimus itaque de Adam patre, et de Abel filio ¹³¹⁰, quia pater non est filius, et filius non est pater; quoniam duo homines et separatæ personæ sunt Adam et Abel, nec est cujus filius sit Adam aut cujus pater sit Abel ¹³¹¹. Sic itaque fate-mur in Deo quia Pater non est Filius, aut Filius Pater (quamvis duo dii non sint); quoniam Pater non habet patrem, aut Filius filium. Similiter Spiritus sanctus non est Pater aut Filius; quia non est cujus sit pater, aut cujus sit filius. Quoniam ergo Pater et Filius et Spiritus sanctus tres sunt, et alii ab invicem, nec de ¹³¹² invicem dici queunt (sicut de patre et filio in diversis personis hominum ostendimus); ideo dicuntur tres personæ; non quia sint tres res separatæ. At si negat ¹³¹³ tria dici posse de uno, et unum de tribus: ut tria ¹³¹⁴ non dicantur de invicem; sicut in his tribus personis et uno Deo facimus, quoniam hoc in aliis rebus non videt, nec in Deo intelligere valet ¹³¹⁵; sufferat paulisper aliquid ¹³¹⁶, quod intellectus ejus penetrare non possit esse in Deo, nec comparet naturam, quæ super omnia est libera ab omni lege ¹³¹⁷ loci et temporis et compositionis partium, rebus quæ loco aut tempore clauduntur, aut partibus componuntur; sed credat aliquid in illa esse, quod in istis esse nequit, et acquiescat auctoritati Christianæ ¹³¹⁸, nec disputet contra illam.

48 CAPUT VIII [al. VII].

Originem personarum in divinis alia fontis, rivi et lacus similitudine explicat.

Videamus tamen an in rebus creatis, quæ et loci, et temporis, et compositionis partium legi subjacent, inveniri possit aliquatenus hoc quod negat in Deo. Ponamus fontem, de quo nascatur et fluat rivus, qui postea colligatur in lacum: sitque nomen ejus Nilus. Sic itaque discrete dicimus fontem, rivum, lacum; ut fontem non dicamus rivum, aut lacum; nec rivum, fontem, aut lacum; nec lacum, fontem, aut rivum.

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁰¹ Angelo nunciatus *ms. et Edit. Goth.* Angelo annunciatus ¹³⁰² Quicquid de illo dicitur *ms. Thu. Cister. omit.* dicitur ¹³⁰³ Cum ergo verbum *ms. Corb. Vict.* cum vero verbum ¹³⁰⁴ Quæ verbum est, et *ms. Corb. Vict. Cister.* quæ Verbum et ¹³⁰⁵ Subaudiendus est *ms. et Edit. Goth.* subintelligendus est ¹³⁰⁶ Supra dixi *ms. et Edit. Goth.* supra posui ¹³⁰⁷ Nulli lateat intelligenti *ms. Thu.* nullum lateat intelligenti ¹³⁰⁸ Quod ab illo dicitur *ms. et Edit. Goth.* quod contra illam dicitur ¹³⁰⁹ Qui tantum filius, *ms. Thu. et Edit. Goth.* qui tantum filius sit ¹³¹⁰ Et Abel Filio *ms.* et de Abel Filio ¹³¹¹ Pater est Abel *ms. Corb. Vict.* Pater sit Abel ¹³¹² Et nec de *ms. Vict. Corb.* nec de ¹³¹³ Ac si negat *ms. Cister. Vict. 3. et Edit. Goth.* At si negat *ms. Vict. 13;* Aut si negat ¹³¹⁴ Cum tria *ms. et Edit. Goth.* ut tria ¹³¹⁵ Intelligere valeat *ms.* intelligere valet ¹³¹⁶ Sufferat paulisper per aliquid *ms.* sufferat aliquid ¹³¹⁷ Libera ab omni lege *ms. Cister.* liberam ab omni lege ¹³¹⁸ Auctoritate Christi *ms.* auctoritate Christianæ

Fons tamen Nilus vocatur, et rivus Nilus, et lacus Nilus; et duo simul fons et rivus, Nilus; fons et lacus, Nilus; rivus et lacus, Nilus; et simul tres fons, et rivus, et lacus, Nilus; cum tamen non sit alius, et alius Nilus; sed unus idemque, sive cum singulis quisque, sive cum bini, sive cum tres dicuntur Nilus. Tres igitur sunt, fons, rivus, lacus; et unus Nilus, unus fluvius, una natura, una aqua; et dici non potest quid tres. Nam neque tres, aut Nili, aut fluvii, aut naturæ, aut aquæ sunt; neque tres, aut fontes, aut rivi, aut lacus. Unum igitur dicitur hic de tribus ¹⁴⁰⁹, et tria de uno; nec tamen tria de invicem. Quod si objicit non esse singulum quemque, aut fontem, aut rivum, aut lacum, aut binos, perfectum Nilum, sed partes Nili; cogitet totum hunc Nilum, ex quo incepit, usque dum desinet esse, in tota quasi ætate sua, quia nec ipse totus est simul aut loco, aut tempore, sed per partes; nec perfectus erit, donec desinat esse: habet enim Nilus quamdam in hoc cum oratione ¹⁴¹⁰ similitudinem, quæ, quando quasi ex oris fonte procedit, perfecta non est; et cum perfecta est, jam non est. Si quis enim sic consideret, et diligenter intelligat, cognoscet totum Nilum esse fontem, totum esse rivum, totum esse lacum; nec fontem esse rivum, aut lacum; nec rivum esse fontem, aut lacum; nec lacum esse fontem, aut rivum. Non enim est idem ipse fons, qui rivus aut lacus; quamvis id ipsum sit rivus et lacus, quod est fons; id est, idem Nilus, idem fluvius, eadem aqua, eadem natura. Tria igitur hic ¹⁴¹¹ dicuntur de uno toto perfecto ¹⁴¹², et unum perfectum totum de tribus; nec tamen ipsa tria de invicem dicuntur: quamvis hoc aliter ¹⁴¹³ valde et perfectius sit in illa natura simplicissima, et ab omni lege loci, vel temporis, vel compositionis partium liberrima ¹⁴¹⁴. Verumtamen si hoc aliquatenus videtur in re, quæ partibus composita, localis et temporalis est, non est incredibile in illa summe libera natura perfecte esse. Est hoc quoque hic considerandum, quia fons non est de rivo, nec de lacu; rivus vero de solo fonte est, non ¹⁴¹⁵ de lacu; lacus vero de fonte, et de rivo: et ita totus ¹⁴¹⁶ rivus de toto fonte, et totus lacus et de toto fonte, et de toto rivo; sicut dicimus ¹⁴¹⁷ in Patre et Filio et Spiritu sancto. Et quia alio modo rivus est

de fonte, et alio modo ¹⁴¹⁸ lacus de fonte et rivo, ut lacus non dicatur rivus; sic suo quodam alio modo ¹⁴¹⁹ Verbum est de Patre, et Spiritus sanctus alio modo de Patre et Verbo, ut idem Spiritus sanctus non sit Verbum aut Filius, sed procedens. Adhuc volo quiddam dicere, quod quamvis magnam habeat dissimilitudinem, nonnullam tamen habet ad incarnationem Verbi similitudinem: quod forsitan aliquis legens contemnet, dicam tamen; quia ego, alio dicente, omnino non contemnerem. Si enim rivus per fistulam currat a fonte usque ad lacum, nonne solus rivus (quamvis non alius Nilus, quam fons et lacus), ut ita dicam, infistulatus est? Sic solus Filius ¹⁴²⁰ incarnatus est, licet non alius Deus, quam Pater et Spiritus sanctus ¹⁴²¹.

CAPUT IX [al. VIII]

Quod una sit, et simplex æternitas, cui punctum comparat.

Sed quoniam ista terrena valde longe sunt a summa natura, levemus ad illam, ipsa opitulante, mentem, et in ea contemplerur aliquatenus et breviter quod dicimus. Deus non est aliud quam ipsa simplex æternitas ¹⁴²². Æternitates autem plures intelligi nequeunt. Nam, si plures sunt, aut sunt extra se invicem, aut sunt intra se invicem ¹⁴²³. Sed nihil est extra æternitatem: ergo nec æternitas est extra æternitatem. Item, si extra se invicem sunt, in diversis locis sunt aut temporibus: quod alienum est ab æternitate. Non itaque sunt plures æternitates extra se invicem. Si vero in se invicem plures esse dicuntur, sciendum est quia quotiescunque repetatur æternitas in æternitate, non est nisi una et eadem æternitas. Dignior est enim natura ¹⁴²⁴, quæ in se repetita semper sibi convenit in perfectam unitatem, quam quæ sui admittit pluralitatem. Ubi enim pluralitas, ibi diversitas; at ubi diversitas est, non est perfecta concordia ¹⁴²⁵: perfecta namque est ¹⁴²⁶, quæ in unam identitatem et eandem unitatem ¹⁴²⁷ convenit. Si ergo ¹⁴²⁸ melior est perfecta concordia, quam imperfecta; et impossibile est in summo bono, quod est ipsa æternitas, esse imperfectum aliquid, non est possibile naturam æternitatis pluralitatem admittere. Quapropter quotiescunque repetatur æternitas in æternitate, semper una et eadem æternitas est ¹⁴²⁹. Quod de multis aliis similiter dicitur: ut,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁰⁹ Hoc de tribus *ms.* hic de tribus ¹⁴¹⁰ Habet enim Nilus quamdam cum oratione *ms.* *Corb. Vict. Gem. Thu. S. Mich.* habet enim quamdam in hoc cum oratione ¹⁴¹¹ Tria igitur hæc *ms. et Edit. Goth.* tria igitur hic ¹⁴¹² De uno perfecto *ms. Vict. Corb. et Edit. Goth.* de uno toto perfecto ¹⁴¹³ Quamvis hoc aliter *ms. Cister.* quamvis hæc aliter ¹⁴¹⁴ Omni lege loci vel temporis liberrima *ms. Cister.* omni loci, vel temporis, vel compositionis partium liberrima ¹⁴¹⁵ De solo fonte, non *ms. S. Mich. Cister. et Edit. Goth.* de solo fonte est, non ¹⁴¹⁶ Et ita totus *ms. Vict. Corb.* et ita ut totus ¹⁴¹⁷ Sic dicimus in *ms. Vict. Corb. Cister.* sicut dicimus in ¹⁴¹⁸ Et alio modo *ms. Cister. omit.* modo ¹⁴¹⁹ Sic suo quodam modo alio *ms. Cister. Vict. Corb. Gem.* sicut suo quodam alio modo ¹⁴²⁰ Sic solus Filius *ms. Corb. Vict. S. Mich.* sicut solus Filius ¹⁴²¹ Quam Pater et Spiritus sanctus *ms. S. Mich.* quam Pater et Filius et Spiritus sanctus *ms. Cister. Vict. 3.* quam Pater et Filius ¹⁴²² Simpliciter æternitas *ms. et Edit. Goth.* simplex æternitas. ¹⁴²³ Aut sunt intra se invicem *ms. Cister. Thu.* aut sunt in se invicem ¹⁴²⁴ Dignior est autem natura *ms. Vict. Corb. Cister.* dignior enim natura est ¹⁴²⁵ Ubi diversitas, ibi non est perfecta concordia *ms.* ubi diversitas est, non est perfecta concordia ¹⁴²⁶ Perfecta namque est *ms.* perfecta namque concordia est ¹⁴²⁷ Quæ in identitatem et eandem *ms.* quæ in unam identitatem et eandem ¹⁴²⁸ Sic ergo *ms. et Edit. Goth.* si ergo ¹⁴²⁹ Una et eadem æternitas est *ms.* una eademque et sola æternitas est *ms. Cister.* una eademque æternitas est

omnipotentia in omnipotentia, non est nisi omnipotentia una. Et, ut unum de his, quæ divinam non habent naturam, in quo similiter est, ponam: punctum in puncto non est nisi punctum: habet enim punctum, velut medium punctum mundi, velut punctum temporis, id est, præsens tempus ad æternitatem, nonnullam ¹⁴³⁰ similitudinem non parum ad ejusdem æternitatis contemplationem utilem: unde latius alias disputandum est. Hic tantum hoc sufficiat quia ¹⁴³¹ punctum simplex est, id est sine partibus, et indivisibile est velut ¹⁴³² æternitas: et ideo punctum cum puncto sine intervallo, non est nisi unum punctum; sicut æternitas ¹⁴³³ cum æternitate non est nisi una æternitas. Ergo quoniam Deus æternitas est, non sunt plures dii; quia nec Deus est extra ¹⁴³⁴ Deum, nec Deus in Deo addit numerum Deo. Semper igitur unus et idem et solus est ¹⁴³⁵ Deus. Cum itaque Deus de Deo nascitur; quia quod nascitur non est extra id, de quo nascitur; est proles in parente, et parens in prole, unus scilicet Deus Pater et Filius: et cum Deus procedit de Deo Patre et Filio, nec exit extra ¹⁴³⁶ Deum; manet Deus, id est Spiritus sanctus, in Deo de quo procedit: et est unus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Et quoniam ista nativitas, et ista processio sine principio sunt; alioquin æternitas nata et æternitas procedens, quod falsum est, habet principium: nequaquam Deum incæpisse esse Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum cogitare debemus aut possumus. Sicut autem substantia divina æternam et singularem servat unitatem; sic horum relativorum, Patris scilicet et Filii; procedentis et de quo procedit, natura inseparabilem tenet pluralitatem ¹⁴³⁷. Nam quemadmodum necesse

A est Deum semper unum et eundem esse, et non alium et alium: ita Pater nunquam est idem Filio suo, aut procedens illi a quo procedit, secundum has relationes. Sed semper alius Pater et alius Filius, alius procedens et alius de quo procedit ¹⁴³⁸; nec unquam dici possunt de invicem. Quoniam ergo cum Deus nascitur de Deo, vel cum Deus procedit ¹⁴³⁹ de Deo, nec substantia potest amittere singularitatem, nec relatio pluralitatem; ideo unum est ibi tria, et tria unum; nec tamen tria de invicem dicuntur, nec incredibile ⁴⁹ debet esse in natura, quæ super omnia et omnibus aliis dissimilis est, esse aliquid, cujus exemplum in aliis rebus non valeat perfecte inveniri: hæc autem tria Latini dicunt personas, Græci substantias. Sicut enim dicimus nos (*Monol.* cap. 78, *al.*, 76) in Deo substantiam unam, tres personas; ita illi dicunt unam essentiam, tres substantias ¹⁴⁴⁰: id ipsum ibi per substantiam ¹⁴⁴¹, quod nos per personam, significantes; nec a nobis aliquatenus in fide discrepantes. Quomodo vero Filius nascatur de Patre, et Spiritus sanctus procedat a Patre et Filio, nec tamen sit Filius; quoniam sicuti est videri in hac vita non potest, beatus Augustinus (*lib. ix*, c. 12; *l. ii*, c. 3; *l. xii*, c. 5; *l. xv*, c. 26) velut per speculum et in ænigmate ¹⁴⁴², in libro de hac ipsa Trinitate diligenter contemplatus est; et ego in Monologio meo (cap. 53, *al.* 53) pro ¹⁴⁴³ mea possibilitate disputavi. Si quis autem velit scire cur cum in summa ¹⁴⁴⁴ essentia nullus sit sexus; parens ¹⁴⁴⁵ ibi potius dicatur Pater, quam mater; aut proles Filius, quam filia; aut cur Pater tantum ingenuus, Filius tantum genitus, Spiritus sanctus nec genitus, nec ingenuus, in eodem libello (cap. 56, *al.*, 55) aperte ¹⁴⁴⁶ inveniet ¹⁴⁴⁷.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴³⁰ Ponam. Punctum in puncto non est nisi punctum: Habet enim punctum, velut medium, punctum mundi, velut punctum temporis, id est præsens tempus, æternitatis nonnullam *mss. Thu.* ponam: quod punctum in puncto non est nisi unum punctum, velut medium mundi; habet enim punctum. Et punctum temporis, id est præsens tempus ad æternitatem nonnullam *mss. Cister. Vict. Corb. Gem.* ponam. Punctum in puncto non est nisi unum punctum: habet enim punctum, velut medium punctum mundi, et punctum temporis, id est præsens tempus ad æternitatem nonnullam *ms. S. Mich.* ponam. Punctum in puncto non est nisi unum punctum: habet enim punctum, velut medium punctum mundi, et medium punctum temporis, id est præsens tempus ad æternitatem nonnullam ¹⁴³¹ Hic tantum hoc sufficiat, qui *mss. Thu.* hoc tantum hic sufficiat. Quia ¹⁴³² Simplex, id est, sine partibus, et indivisibile est, velut *mss. Thu. et Vict.* simplex sine partibus est et indivisibile, velut *ms. Corb.* simplex, id est, sine partibus, indivisibile est, velut ¹⁴³³ Sic æternitas *mss.* sicut æternitas ¹⁴³⁴ Nec Deus extra *mss.* nec Deus est extra ¹⁴³⁵ Idem est solus *mss. Vict. Corb.* idem et solus est ¹⁴³⁶ Nec exit extra *mss. Vict. Corb.* non exit extra ¹⁴³⁷ Tenet cum unitate pluralitatem *mss. omitt.* cum unitate ¹⁴³⁸ Sed Pater alius est, et Filius alius est, procedens alius a quo procedit *mss.* sed semper alius Pater et alius Filius; et alius procedens, et alius de quo procedit. ¹⁴³⁹ Vel cum Deus procedit *ms. Cister. omitt.* cum ¹⁴⁴⁰ Unam essentiam tres substantias *ms. S. Mich.* unam personam, tres substantias ¹⁴⁴¹ Id ipsum per substantiam *mss.* id ipsum ibi per substantiam ¹⁴⁴² In ænigmate *mss.* et in ænigmate ¹⁴⁴³ Meo, pro *mss. meo*, cujus supra memini, pro ¹⁴⁴⁴ Cur in summa *mss.* cur cum in summa ¹⁴⁴⁵ Cur parens *mss. Vict. Corb. omitt.* cur ¹⁴⁴⁶ Inveniet *mss.* aperte inveniet ¹⁴⁴⁷ *Mss. Gemm.* Explicit Liber S. Anselmi de Incarnatione. *Editio Veneta* 1547. Explicit Epistola Anselmi Cantuariensis archiepiscopi, de Incarnatione Verbi. *Ms. Thu.* 30. Explicit Epistola Anselmi ad Urbanum papam, de Incarnatione Verbi, contra blasphemias Ruzelini Compendiensi